

Юридична консультація

Закордонні українці: міжнародно-правовий та національний статуси

Сьогодні за межами України проживають близько 10 мільйонів українців та їх нащадків, які відчувають духовний зв'язок з нашою державою. Ні час, протягом якого вони живуть за кордоном, ні відстань, що розділяє їх, не стали приводом для того, щоб не ідентифікувати себе українцями.

Конституція України закріплює, що «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури...», а так само «...дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави». Для реалізації цих положень в Україні був прийнятий Закон «Про закордонних українців» (далі – Закон), який діє в редакції 2012 року. Деталізувати положення закону покликана постанова КМУ «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» від 17 листопада 2004 року. Саме ці нор-

мативно-правові акти здійснюють регулювання виникаючих правовідносин з приводу реалізації права на задоволення національних потреб українців, які проживають за межами України.

Згідно з чинним законодавством, закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або походження з України. Українське етнічне походження слід розуміти як належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

Аналізуючи правовий статус фізичної особи у міжнародному приватному праві, слід зауважити, що вислів «іноземна особа» неоднозначний. Він може включати такі категорії, як «іноземні фізичні особи», «людина-громадянин» (власне громадянин конкретної держави), «підданий іноземної держави», «особа без громадянства», а також «іно-

земний підприємець», «іноземний учасник», «іноземний інвестор», «іноземний користувач», «іноземний автор» і т. д.

У світлі вищевикладеного особливий інтерес представляє визначення місця «закордонного українця» в системі суб'єктів міжнародного приватного права.

Умовами надання особі статусу закордонного українця є: 1) українська самоідентифікація; 2) українське етнічне походження або походження з України; 3) письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця; 4) досягнення особою 16-річного віку; 5) відсутність громадянства України.

Разом з тим Закон визначає умову для отримання такого статусу – відсутність громадянства України. Тому про закордонних українців можна говорити як про осіб з особливим етнічним і національним статусом, але при цьому з точки зору громадянства вони залишаються іноземцями або особами без громадянства.

Дієздатність іноземних громадян в міжнародному приватному праві підпорядковується особистому закону (закон *personalis*), який, як відомо, існує у двох різновидах – закону громадянства (*lex nationalis* або закон *patriae*) і закону постійного місця проживання (*lex domicilii*).

До того ж законодавство України визначає, що особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є. Тому питання правоздатності та дієздатності закордонного українця вирішуються відповідно до її особистого закону, а саме закону громадянства або ж постійного місця проживання. Для України така особа, з точки зору громадянства, залишається іноземним суб'єктом або апатридом, але якщо їй надані пільгові умови в'їзду, перебування на території України, виїзду та еміграції.

Слід зауважити, що терміни, які стосуються закордонних українців, вживаються не тільки в Законі, а й у двосторонніх міжнародно-правових договорах з державами,

на території яких проживають такі особи. У цих договорах вживаються різні терміни для позначення цієї категорії осіб, крім поняття «закордонний українець», хоча мова йде саме про них.

Тому з введенням поняття «закордонний українець» в національне законодавство виникають проблеми з тлумаченням змісту міжнародних договорів, оскільки в них вживаються інші терміни («громадяни, які відносять себе до української національності», «громадяни українського походження», «громадяни, які є українцями за національністю» тощо). Таке термінологічне розмаїття ускладнює використання міжнародних угод для захисту прав осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про закордонних українців».

Так, у статті 1 Угоди між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин від 23 липня 1999 року під національними меншинами розуміються, зокрема, громадяни Республіки Білорусь, які відносять себе за етнічними, культурними та мовними особливостями до української національної меншини.

Згідно зі статтею 1 Угоди про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин від 1 лютого 1994 року, під національними меншинами розуміються, зокрема, групи громадян Республіки Польща, які є українцями за національністю і виявляють почуття національної самосвідомості, єдності зі своїм етносом.

Однак при всьому сприянні у захисті прав закордонних українців вони завжди виступають громадянами іншої держави, що відіграє вирішальну роль у визначенні їх правового статусу, тому у відносинах з громадянами України вони завжди матимуть правове становище іноземців з особливим етнічним статусом.

І. Г. Рубак

провідний спеціаліст Святошинського районного управління юстиції у м. Києві